

УДК: 347.44:347.965

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.66>

ADR-ЗАСТЕРЕЖЕННЯ У ДОГОВОРАХ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАХИСТУ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ

Філюк О.С.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

Луцького національного технічного університету,

ORCID: 0000-0003-1717-3146

Філюк О.С. ADR-застереження у договорах комерційної концесії: правова природа та значення для захисту ділової репутації.

Стаття присвячена комплексному дослідженню правової природи ADR-застережень у договорах комерційної концесії та визначенню їхнього значення для забезпечення стабільності правовідносин і захисту ділової репутації сторін. Договір комерційної концесії є складною договірною конструкцією, предмет якої охоплює об'єкти права інтелектуальної власності. Висока частка нематеріальних активів у змісті договору зумовлює особливу чутливість таких правовідносин до конфліктів, що можуть виникати як між правоволодільцем і користувачем, так і у зовнішніх зв'язках із клієнтами, постачальниками чи іншими контрагентами.

Публічність судового процесу, змагальний характер традиційних способів вирішення спорів і ризик поширення негативної інформації здатні завдати істотної шкоди бренду, зменшити рівень довіри до мережі та вплинути на її економічну результативність. У таких умовах важливого значення набуває включення до договорів комерційної концесії ADR-застережень як превентивного механізму регулювання поведінки сторін у разі виникнення спору. ADR-застереження дозволяє завчасно визначити порядок, етапність і процедурні засади врегулювання розбіжностей, забезпечуючи гнучкість, конфіденційність та можливість оперативного реагування без публічного загострення конфлікту.

У статті проаналізовано зміст та функціональне призначення ADR-застережень з огляду на їхню здатність мінімізувати репутаційні, правові та комунікаційні ризики. Показано, що в умовах тривалих і взаємозалежних відносин такі застереження створюють збалансований механізм взаємодії, який одночасно відповідає інтересам правоволодільця та користувача. Для правоволодільця ADR-застереження слугує інструментом захисту бренду, забезпечує дотримання стандартів і дозволяє уникнути розголошення інформації, що може негативно вплинути на ринкову позицію мережі. Для користувача воно гарантує більш передбачувану, менш конфронтаційну та економічно доцільну процедуру врегулювання спору, що не перебиває можливість подальшої співпраці.

Доведено, що ADR-застереження сприяє збереженню партнерських відносин, підтриманню єдності мережі та безперервності господарської діяльності. Зроблено висновок, що включення ADR-застережень до договорів комерційної концесії відповідає сучасним тенденціям розвитку договірних прав та формує культуру відповідального корпоративного врегулювання спорів.

Ключові слова: договір комерційної концесії; ADR-застереження; альтернативне вирішення спорів; ділова репутація; правоволодільць; користувач; репутаційні ризики; конфлікти; договірне регулювання.

Filiuk O.S. ADR clauses in commercial concession agreements: legal nature and significance for the protection of business reputation.

The article presents a comprehensive study of the legal nature of ADR clauses in commercial concession agreements and defines their significance for ensuring the stability of legal relations and protecting the business reputation of the parties. A commercial concession is a complex contractual structure, the subject matter of which includes objects of intellectual property. The substantial share of intangible assets within such agreements makes these legal relations particularly sensitive to conflicts that may arise both between the right holder and the user, and in their external interactions with clients, suppliers, and other counterparties.

The public nature of court proceedings, the adversarial character of traditional dispute resolution mechanisms, and the risk of disseminating negative information can cause significant damage to the brand, reduce confidence in the network, and affect its economic performance. Under these conditions, the inclusion of ADR clauses in commercial concession agreements becomes an important preventive mechanism for regulating the conduct of the parties in the event of a dispute. ADR clauses allow the parties

to predetermine the procedure, sequence, and procedural framework for addressing disagreements, ensuring flexibility, confidentiality, and the ability to respond promptly without escalating the conflict publicly.

The article analyzes the content and functional purpose of ADR clauses in light of their ability to minimize reputational, legal and communication risks. It is shown that in the context of long-term and interdependent relations governed by commercial concession agreements, such clauses establish a balanced mechanism of interaction that meets the interests of both the right holder and the user. For the right holder, an ADR clause serves as a tool for protecting the brand, ensuring adherence to standards, and preventing the disclosure of information that may negatively affect the network's market position. For the user, it guarantees a more predictable, less adversarial, and economically feasible procedure for resolving disputes, while preserving the possibility of further cooperation.

It is demonstrated that ADR clauses contribute to maintaining partnership relations, preserving the unity of the network, and ensuring the continuity of economic activity. The study concludes that the inclusion of ADR clauses in commercial concession agreements aligns with modern trends in the development of contract law and promotes a culture of responsible corporate dispute resolution.

Key words: commercial concession agreement; ADR clause; alternative dispute resolution; business reputation; franchisor; franchisee; reputational risks; conflicts; contractual regulation.

Постановка проблеми. Сучасна договірна практика демонструє недостатню увагу до репутаційної складової та належного врегулювання спорів, що можуть виникати в межах тривалого партнерства між правоволодільцем і користувачем. Традиційні судові механізми врегулювання спорів виявляються менш ефективними у сфері правовідносин, насичених репутаційними ризиками, адже їхня публічність, конфронтаційність і тривалість суперечать природі довгострокової співпраці та принципам франчайзингової моделі. Таким чином, актуальність проблеми зумовлена необхідністю теоретичного обґрунтування і практичного впровадження ADR-застережень у договори комерційної концесії, а також з'ясування їхнього значення як інструменту ефективного управління ризиками та захисту ділової репутації в умовах сучасного бізнес-середовища.

Метою дослідження є комплексний аналіз правової природи та функціонального значення ADR-застережень у договорах комерційної концесії, спрямований на визначення їхньої ролі як превентивного, репутаційного та партнерського механізму врегулювання спорів. Дослідження передбачає виявлення особливостей включення ADR-застережень до структури договору, обґрунтування їх ефективності для захисту ділової репутації правоволодільця й забезпечення балансу інтересів сторін, а також встановлення їхнього значення для підвищення стабільності та передбачуваності договірних відносин у сфері комерційної концесії.

Стан опрацювання проблематики. Питання правової природи договору комерційної концесії, його істотних умов та аспектів ділової репутації знайшли відображення у роботах багатьох українських науковців, зокрема Харитонова Є.О., Спасибо-Фатєєвої І.В., Ментух Н.Ф. та Піддубної В.Ф. Дослідження, присвячені альтернативному вирішенню спорів, представлені у працях Комарова В.В., Минюк О.Ю. та Верби-Сидор О.Б., які наголошують на значенні медіації та інших ADR-процедур у приватноправових відносинах. У міжнародній площині вагомий внесок у формування стандартів ADR-застережень зробили провідні медіаційні інституції, проте ці рекомендації потребують адаптації до українських правових реалій.

Разом із тим, попри наявність окремих праць, питання інтеграції ADR-застережень саме у договори комерційної концесії та оцінка їх превентивної й репутаційної ролі залишаються недостатньо дослідженими. Це свідчить про існування теоретичної прогалини й актуалізує потребу у комплексному аналізі ADR-механізмів у структурі договору комерційної концесії. Крім того, у науковій літературі практично не розглядаються ризики, пов'язані з виникненням конфліктів у межах тривалого партнерства, та необхідність спеціальних механізмів їхнього врегулювання.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах розвитку підприємницької діяльності договір комерційної концесії посідає особливе місце серед цивільно-правових конструкцій, що поєднують економічну вигоду з довгостроковими партнерськими відносинами. Франчайзинг є формою підприємництва, що постійно розвивається й протягом останніх років стає все більш поширеною та ефективною формою ведення бізнесу [1, с. 18]. На відміну від договорів купівлі-продажу чи найму, договори комерційної концесії створюють тривалі відносини партнерської співпраці, у межах якої сторони виступають як бізнес-партнери, об'єднані спільною метою – збереженням і розвитком репутаційного, організаційного та фінансового потенціалу.

Відповідно до статті 1115 Цивільного кодексу України, за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення

та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг [2]. Укладення договору комерційної концесії переслідує мету отримати однією особою дозвіл на використання об'єктів інтелектуальної власності та комерційного досвіду для успішної реалізації товарів, надання послуг чи виконання робіт і впливати таким чином на розширення ділової репутації іншої особи [3, с. 652-653].

Зміст договору комерційної концесії відзначається складною структурою прав та обов'язків, що виходять за межі звичайного майнового обміну. Відповідно до положень ч. 1 ст. 1116 Цивільного кодексу України, предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності (торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо), комерційного досвіду та ділової репутації.

Таким чином, предметом договорів комерційної концесії є цілісний бізнес-комплекс, який створює єдину систему підприємницької ідентичності [2]. Тобто, за цим договором передається не лише "знак" чи "знання", а модель ведення бізнесу, заснована на репутації правоволодільця. Це означає, що користувач набуває права діяти "під ім'ям і за стандартами" правоволодільця, отримуючи тим самим не просто правовий, а репутаційно-комунікаційний ресурс. Саме тому в науці договорів комерційної концесії вважають "репутаційним договором" – таким, де правовий результат тісно пов'язаний із соціальною довірою до бренду.

Передача права на використання ділової репутації не означає її відчуження. Йдеться про дозвіл користуватися нею у певних межах – наприклад, діяти під торговельною маркою, оформлювати приміщення відповідно до брендбуку, рекламувати продукцію з посиланням на мережу. Тому ділова репутація в договорі виступає об'єктом обмеженого користування, а не об'єктом власності. Це накладає на сторони підвищену етичну й організаційну відповідальність: будь-яке порушення стандартів або негативна поведінка користувача може завдати шкоди репутації правоволодільця.

Важливою ознакою цього договору є поєднання матеріальних і нематеріальних елементів, правоволоділець фактично передає користувачеві репутаційну модель ведення бізнесу – систему стандартів, іміджевих характеристик, корпоративних цінностей тощо, які безпосередньо впливають на конкурентоспроможність підприємства. Саме тому юридична природа договору комерційної концесії має не лише зобов'язально-правовий, а й соціально-комунікативний вимір, що підсилює його залежність від довіри, взаємоповаги й ефективної комунікації між сторонами.

Як вже було зазначено вище, у відносинах, що регулюються договорами комерційної концесії, важливим активом є ділова репутація, яка безпосередньо впливає на ефективність функціонування мережі та сприйняття бренду споживачами. Ділова репутація – це сукупність інформації щодо іміджу, довіри та пізнаваності юридичної особи в сфері її діяльності, що формується на основі досвіду її комунікації з державою, клієнтами, партнерами, співробітниками та іншими суб'єктами, а також інформацію щодо відповідності професійної діяльності юридичної особи вимогам законодавства та етичним стандартам. Це визначення підкреслює, що ділова репутація є результатом багаторічної роботи юридичної особи, є відображенням її принципів та цінностей, відповідності її діяльності вимогам діючого законодавства та етичним нормам [4, с. 145].

Слід зазначити, що тривалість відносин, економічна асиметрія сторін і широке коло взаємодій з третіми особами (клієнтами, постачальниками, контрагентами, працівниками) створюють високий рівень правового ризику. У таких умовах договір виконує не лише регулятивну, а й захисну функцію, створюючи правовий каркас для запобігання конфліктам і врегулювання спорів.

З огляду на те, що предмет договору комерційної концесії включає комерційний досвід і ділову репутацію правоволодільця, будь-який конфлікт у межах цих правовідносин має потенціал завдати істотної шкоди. У процесі реалізації договору комерційної концесії можуть виникати різноманітні конфлікти – не лише між правоволодільцем і користувачем, а й у їхніх зовнішніх правовідносинах: із клієнтами, постачальниками, орендодавцями, контрагентами чи працівниками. Питання дотримання стандартів якості, виконання фінансових зобов'язань, розподілу комерційних ризиків або навіть публічної комунікації сторін здатні перерости у спір, який може негативно впливати на репутацію всього бізнесу. В такій ситуації традиційне вирішення спорів у судовому порядку не завжди відповідає природі вказаних відносин, у зв'язку з тим, що такі відносини вимагають гнучких і конфіденційних механізмів реагування на розбіжності. Саме такі механізми дозволяють зберегти партнерство й унеможливити репутаційні втрати.

Традиційна модель вирішення спорів – звернення до суду – у сфері правовідносин, як пов'язаних з діловою репутацією, має низку суттєвих недоліків. Насамперед це публічність судового процесу, яка робить інформацію про конфлікт доступною для широкого кола осіб, включно з конкурентами, контрагентами та споживачами. Судові рішення є відкритими, медіа часто висвітлюють комерційні спори, а сама участь у судовому процесі може сприйматися як ознака недобросовісності або внутрішніх проблем бізнесу. Усе це створює ризики порушення цілісності репутації, зниження довіри до мережі та втрати партнерів.

Окрім репутаційних втрат, судове провадження є конфліктогенним і змагальним за своєю природою. Воно загострює протистояння між сторонами, руйнує комунікацію і практично унеможливорює продовження партнерських відносин після завершення спору. У випадку договорів комерційної концесії це особливо критично, оскільки такий договір має тривалий характер, а успішне функціонування мережі неможливе без взаємодії та взаємної довіри.

Саме ці фактори зумовлюють потребу у використанні гнучких, конфіденційних і партнерських механізмів вирішення спорів, які дозволяють зберегти як ділову репутацію, так і бізнес-зв'язки.

У цьому контексті особливого значення набуває саме ADR-застереження (ADR clause), які фіксують у договорі обов'язок сторін звернутися до альтернативних способів вирішення спорів, насамперед медіації. Відповідно до "Model ADR Clauses for Commercial Contracts: A drafting guide to key ADR clauses for early resolution of disputes" (2020 Edition), розробленого Центром ефективного вирішення спорів (далі модельні положення CEDR (2020)), ADR-застереження дозволяє сторонам погодитися, що у разі виникнення спору вони використовуватимуть альтернативний спосіб вирішення спорів (наприклад, медіацію) як етап, що передує судовому розгляду або здійснюється паралельно з ним чи з арбітражем. Ефективне ADR-застереження, як правило, дає змогу заощадити час і витрати, а також сприяє збереженню цінних комерційних відносин. Таке застереження забезпечує збереження контролю за процесом у руках сторін і пропонує їм простіший спосіб врегулювання спору до звернення до суду чи арбітражу, а також надає конструктивний механізм для руху вперед у ситуації, коли переговори зайшли в глухий кут або виявилися неефективними [5].

ADR-застереження є договірним механізмом, спрямованим на забезпечення ефективного, конфіденційного та партнерського врегулювання спорів між сторонами. У міжнародній практиці воно виступає ключовим елементом сучасної договірної політики, забезпечуючи сторонам можливість уникнути публічного й витратного судового процесу, який може завдати шкоди діловій репутації та бізнес-стабільності.

Сутність ADR-застереження полягає у тому, що воно виступає превентивним та організаційним інструментом: задає процедуру, строки та послідовність дій сторін у разі виникнення спору, водночас зберігаючи простір для автономії волі та гнучкого пошуку рішення. На відміну від судового чи арбітражного розгляду, ADR-процедури мають конфіденційний, неформальний і менш конфронтаційний характер, що відповідає інтересам бізнесу, орієнтованого на довгострокову співпрацю.

У договорах, насичених репутаційними елементами та вимогами до стандартів ведення діяльності, такими як договір комерційної концесії, ADR-застереження виконує додаткову функцію – захисну, зменшуючи ризики публічного загострення конфлікту та забезпечуючи можливість зберегти партнерські взаємини навіть у кризових ситуаціях.

Договір комерційної концесії є однією з тих договірних конструкцій, де механізми врегулювання спорів мають не лише правове, а й стратегічне значення для обох сторін. Для правовідносин, де ділова репутація є складником предмета договору і має прямий вплив на конкурентоспроможність, публічність конфлікту може мати руйнівний ефект. ADR-застереження дає можливість мінімізувати ці ризики, забезпечуючи конфіденційне, швидке та орієнтоване на співпрацю врегулювання спорів, що відповідає природі відносин, що регулюються договором комерційної концесії. Саме тому ADR-застереження виступає одним із ключових інструментів превентивного та репутаційного захисту.

Відносини між правоволодільцем та користувачем характеризуються високим рівнем взаємозалежності: успіх мережі залежить від дотримання стандартів, єдності бренду, узгодженості комунікацій і стабільності бізнес-процесів. У такій системі будь-який публічний конфлікт – як між сторонами договору, так і між користувачем та зовнішніми суб'єктами (клієнтами, постачальниками, орендодавцями) – здатний поставити під загрозу репутацію всієї торговельної мережі. ADR-застереження в договорах комерційної концесії є взаємовигідним інструментом для обох сторін, оскільки дозволяє врегулювати спір конфіденційно, швидко та без надмірних витрат. Воно створює збалансований механізм взаємодії, який одночасно захищає репутаційні інтереси правоволодільця та гарантує користувачеві справедливу й гнучку процедуру врегулювання. Завдяки цьому ADR-застереження сприяє збереженню партнерських відносин та безперебійній діяльності мережі, що є критично важливим для стабільності та розвитку бізнесу. Далі розглянемо переваги ADR-застереження окремо для правоволодільця та користувача

Для правоволодільця ADR-застереження виконує насамперед функцію захисту бренду. До ключових переваг належать:

- збереження цілісності репутаційного активу: уникнення негативного впливу судових спорів на імідж торговельної марки;
- оперативне припинення порушень стандартів через конструктивний діалог, а не публічну конфронтацію;

- контроль над інформаційними ризиками;
- можливість підтримати франчайзингову мережу в робочому стані, не допускаючи деструкції відносин через тривалі судові процеси;
- гнучкість впливу: альтернативні способи вирішення спорів дозволяють знайти рішення, яких не може надати суд (зміна бізнес-процесів, стандарти операційної діяльності, корекція внутрішніх політик, перепідготовка персоналу тощо).

Для користувача договору ADR-застереження також має суттєві переваги:

- можливість захистити себе від непропорційних санкцій з боку правоволодільця шляхом участі у рівноправному діалозі;
- зниження витрат на правовий супровід порівняно з судовим чи арбітражним розглядом;
- збереження ділових відносин, що важливо для продовження діяльності під торговельною маркою;
- можливість швидкого вирішення спору, що критично для малого та середнього бізнесу;
- менший психологічний та комунікаційний тиск порівняно із судом.

Таким чином, ADR-застереження не лише вирівнює позиції сторін, а й підсилює гарантії справедливого процесу для користувача. ADR-застереження є взаємовигідним механізмом для обох сторін договору комерційної концесії, оскільки забезпечує баланс інтересів правоволодільця та користувача. Для правоволодільця воно гарантує захист репутації торговельної марки, оперативне реагування на порушення стандартів і можливість зберегти цілісність мережі. Для користувача ADR-застереження створює умови для справедливого діалогу, дозволяє уникнути непропорційних санкцій та зменшує витрати, пов'язані з судовими процесами. Водночас для обох сторін спільною перевагою є конфіденційність, швидкість і гнучкість процедури, що сприяє збереженню партнерських відносин і безперервності бізнесу, мінімізуючи ризики ескалації конфлікту та його виходу у публічну площину.

Висновки. Проаналізовані переваги ADR-застереження свідчать про те, що такі правові конструкції є взаємовигідним інструментом для обох сторін договору комерційної концесії. Правоволоділець отримує можливість зберегти цілісність бренду та оперативно реагувати на порушення, тоді як користувач – доступ до збалансованої, менш конфронтаційної та економічно раціональної процедури врегулювання розбіжностей. Для обох сторін спільним результатом є збереження партнерських відносин та безперервності господарської діяльності.

Таким чином, включення ADR-застереження до договорів комерційної концесії відповідає сучасним тенденціям розвитку договірних прав, підвищує ефективність управління ризиками та сприяє укріпленню довірчих і стабільних ділових відносин. У перспективі ширше впровадження таких застережень здатне стати важливим чинником формування сталої договірної практики та розвитком культури відповідального корпоративного врегулювання спорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Паніна Ю.С. Правове регулювання договору франчайзингу в Європейському Союзі та Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2017. 264 с.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.11.2025).
3. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Х.: Право. 2011. Т. 2. 816.
4. Філюк О. Щодо ділової репутації юридичної особи. Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення: Тези доповідей за матеріал. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 27-28 квітня 2023 року), 272 с. (с. 144-146).
5. Centre for Effective Dispute Resolution (CEDR). Model ADR Clauses for Commercial Contracts: A drafting guide to key ADR clauses for early resolution of disputes. 2020 Edition. London: CEDR, 2020. 34 p. URL: https://www.cedr.com/about_us/modeldocs/ (дата звернення: 10.11.2025).